

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 20 (33)

Суми – 2020

**SECTION 1
THEORY AND HISTORY OF THE STATE AND THE RIGHT;
HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL STUDIES**

**СЕКЦІЯ 1
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i20.p7>

ГЕНЕЗИС ПОНЯТТЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЯК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

***Павлюченко Юлія Миколаївна,**
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права,
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

***Савчук Єлизавета Юріївна,**
аспірантка кафедри господарського права,
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

У даній науковій статті авторами розкрито еволюцію освітніх послуг як правової категорії з часів започаткування писемності й до євроінтеграційних процесів сучасності в Україні. Підкреслено, що процес надання освітніх послуг наразі здебільшого сприймається як навчання, що стало наслідком тривалого використання у законодавстві України відповідної термінології та відсутності законодавчо закріпленого визначення освітніх послуг до прийняття Закону України «Про освіту» в 2017 році. Визначено, що очікування виконавців та споживачів освітніх послуг можуть істотно різнитися щодо змісту, повноти, якості, прикладної ефективності цих послуг, форми їх надання тощо. Розглянуто генезис поняття освітньої послуги та охарактеризовано відповідні історико-правові етапи становлення статусу навчальних закладів. Визначено режими надання послуг у сфері освіти з точки зору їх господарсько-правової сутності. Виокремлено риси, притаманні освітнім послугам, набуті внаслідок тривалого розвитку суспільних відносин. Проаналізовано сучасне освітнє законодавство та місце в ньому освітніх послуг. Визначено, що більшість норм, що регулюють процес надання освітніх послуг носять узагальнений декларативний характер. Запропоновано вдосконалення понятійно-категоріального апарату та деяких положень вітчизняного законодавства щодо надання освітніх послуг у відповідності до сучасного стану їх розвитку та підкреслення їх господарського характеру як результату господарської діяльності. Зауважено також, що у законодавчо закріпленому визначенні поняття освітніх послуг прослідковується їх виключна спрямованість на досягнення здобувачем освіти

очікуваних результатів навчання без формалізації останніх, що може перетворити споживача цих послуг на пасивного учасника освітніх відносин.

Ключові слова: навчання, освіта, освітні послуги, суб'єкти надання освітніх послуг, господарська діяльність, споживач освітніх послуг.

Pavliuchenko Y.M., Savchuk Y.Y. The Genesis of Educational Services Definition as a Legal Category. By the authors of this scientific article were revealed the evolution of educational services as a legal category since the times when writing have been invented and till the European integration processes in modern Ukraine. In the article was emphasized that the process of providing educational services is now mostly perceived as studying, which is a consequence of the long term use of the irrelevant terminology in the legislation of Ukraine and the lack of a legally defined definition of educational services until the adoption of the Law on Education in 2017. By the authors were determined that the expectations of providers and consumers of educational services can differ significantly in content, completeness, quality, applied efficiency of these services, forms of their provision, etc. The genesis of understanding educational services definition was described and its characteristics due to the historical and legal stages of receiving the status of educational institutions. The ways of providing educational services in terms of their economic and legal nature have been determined. The features inherent in educational services, acquired as a result of long-term development of social relations, are distinguished. The modern Ukrainian educational legislation base and providing the educational services were analyzed. It is determined that most of the legislation governing the process of providing educational services can be characterized by the general declarative norms. The authors suggested to improve the conceptual and categorical apparatus and some norms of the national legislation on the providing of educational services in accordance with their current development and emphasize their economic character as a result of economic activity. Also, the article deals with that the legislative definition of the educational services definition and it was noted by the authors the only focus of the educational services on achieving the expected results of studying without the formalization of the them, which can make role of consumers of these services into a passive participant in educational relations.

Keywords: education, studying, educational services, entities providing educational services, economic activity, consumer of educational services..

Постановка проблеми. На сучасному етапі освітні послуги займають одне з провідних місць серед широкого кола послуг, представлених на внутрішньому споживчому ринку. Разом з тим у суспільстві не сформовано єдиного розуміння щодо освітніх послуг. До того ж погляди виконавців та споживачів освітніх послуг можуть істотно різнитися щодо змісту, повноти, якості, прикладної ефективності цих послуг, форми їх надання тощо. Також освітні послуги здебільшого сприймаються як навчання. Цьому, вочевидь, сприяє використання у законодавстві відповідної термінології та тривала відсутність легального визначення освітніх послуг.

У законодавстві активно використовується термін «навчання». Наприклад, у Господарському кодексі України (ч. 2 ст. 69; ч. 2 ст. 103; ч. 2 ст. 370), у Кодексі законів про працю України, законах України «Про професійний розвиток працівників», «Про соціальні послуги», «Про зайнятість населення» та інших. У Законі України «Про освіту» одночасно використовуються обидва вищеназвані терміни. При цьому легальне

визначення освітніх послуг закріплене у цьому Законі у 2017 році.

Для кращого розуміння поняття освітніх послуг, їх співвідношення із навчанням та належного аналізу законодавчого визначення цих послуг варто простежити генезис поняття «освітні послуги» як правової категорії.

Аналіз досліджень та публікацій. Освітні послуги виступають предметом досліджень у різних галузях науки. В юридичній науці освітні послуги проаналізовано з точки зору теорії послуг (І.О. Голоденко, Б.В. Деревянко, Г.О. Пономаренко та ін.), а також щодо становлення та розвитку надання цих послуг (І.І. Литвин та ін.), генезису законодавства надання послуг у сфері освіти (Б.В. Деревянко та ін.). Проте питання набуття освітніми послугами специфічних рис і становлення цього поняття як правової категорії потребує додаткового дослідження.

Мета і завдання. Метою дослідження виступає розкриття становлення освітніх послуг як правової категорії в ретроспективі. Досягнення поставленої мети можливе за допомогою розв'язання таких

завдань: розкриття поняття освітніх послуг, їх правової природи крізь призму історико-правового аналізу, виявити практичні проблеми законодавчого регулювання освітніх послуг у сучасних умовах розвитку держави.

Виклад основного матеріалу. Формування поняття освітніх послуг тісно пов'язане з соціально-економічним та політичним становищем у певних часових проміжках, які впливали на появу та розвиток суб'єктів надання освітніх послуг, змістовне наповнення, спрямованість, доступність цих послуг. Результатом тривалого історичного розвитку стало формування поняття «освітні послуги» та поглядів на зміст цього поняття.

При розгляді генезису цього поняття як правової категорії варто спиратися на відповідні історико-правові етапи становлення статусу навчальних закладів та режиму надання послуг у сфері освіти, виділення яких здійснив Б.В. Деревянко, довівши, що кожен з тринадцяти етапів відрізнявся характерними елементами у правовому статусі навчальних закладів та режимі надання послуг у сфері освіти [1, с. 69]. При цьому розпочати аналіз досліджуваного питання варто з часів Київської Русі. Саме в ті часи зародилася писемність на українських землях.

У працях дослідників стверджується, що на території, яку зараз займає Україна, навчальні заклади почали з'являтися при перших християнських церквах і були зорієнтовані на поглиблене вивчення церковних вчень [2, с. 43]. Однією з перших згадок про освітні послуги можна вважати літопис «Повість временних літ», який згадує Б.В. Деревянко, зазначаючи, що Володимир Великий почав забирати дітей у нарочитих мужів та віддавати їх на учення книжне [1, с. 38]. У період розквіту у Київській Русі склалася розгалужена система шкіл і виховання, а саме: школи «книжного вчення», монастирські школи, школи грамоти, кормильство, жіночі школи [3].

Викладене свідчить не тільки про існування різних суб'єктів надання освітніх послуг, але й про поступове змістовне урізноманітнення та спеціалізацію самих послуг, форм їх надання та про встановлення взаємозалежності між освітніми послугами та суб'єктами їх надання. Так, у школах книжного вчення (або школах підвищеного типу), викладалися «сім вільних мистецтв», до яких входили граматика, діалектика, риторика (тривіум) та арифметика, геометрія, астрономія та музика (квадріум) [3]. Ця риса є важливою для становлення освітніх послуг як правової категорії і на сучасному етапі вона набула нормативно-правове закріплення.

В період Київської Русі формується така важлива риса освітніх послуг, як рівність прав

доступу до освіти, на що, зокрема, вказує наявність жіночих шкіл. Проте в означений період освітні послуги не були загальнодоступними, у школах навчалися діти найближчого оточення князя, діти заможних сімей; школи грамоти функціонували за батьківстві кошти.

Загалом, за часів Київської Русі відбулося зародження освітніх послуг, які поступово набули важливих рис для формування поняття цих послуг як правової категорії. Так, за змістом ці послуги були ученням (книжним, церковним тощо), їх спрямованість та обсяг визначалася суб'єктом надання цих послуг, право на освіту мали чоловіки і жінки, проте освітні послуги не були загальнодоступними для всього населення Київської Русі.

Наступним етапом генезису поняття освітніх послуг стала козацька епоха. Б.В. Деревянко виділив певні характерні особливості надання освітніх послуг в цей період. В українських землях діяли переважно навчальні заклади середнього типу, зокрема братські школи, у зміст навчання яких входило читання, письмо, лічба, вивчення катехізису, освітні послуги в тих школах, які фінансувалися коштом Війська Запорізького й особистих пожертв окремих козаків, шляхти та міщан, надавалися на безплатно. До закладів середнього типу також відносилися бурси, підпорядковані церкві, проте надавали і світські знання та послуги неосвітнього характеру. Загалом, освіта на українських землях переважно мала світський, а не суто теологічний характер, вивчалися гуманітарні і точні науки, іноземні мови, правові науки, які передбачали вивчення звичаєвого козацького права, права міських громад, засад магдебурзького права, освіта була доступною чоловікам і жінкам [1, с. 40-42].

Заслужує на увагу статут школи Успенського братства, яку відкрито у Львові у 1585 році. Статут цієї школи «Порядок шкільний» прийнято у 1596 р., з його аналізу можна зробити висновки щодо змісту освітніх послуг (навчання читання, письму, лічбі, мовам та ін.), підстави надання освітніх послуг (укладання у присутності двох свідків угоди, в якій закріплювалася форма оплати, обов'язки школи щодо навчання та обов'язки батьків по сприянню дітям у навчанні), якості освітніх послуг (яка забезпечувалася встановленням вимог до учителів) [4]. Варто звернути увагу, що у для позначення освітніх послуг у «Порядку шкільному» використано слова «навчання», «учити», «вивчати», з чого можна зробити висновок, що навчання відображає сутність освітніх послуг.

Наступним важливим етапом у становленні освітніх послуг як правової категорії стало

відкриття вищих навчальних закладів. Перш за все варто згадати Острозьку академію, відкрити у 1576 р. за активного сприяння К. Острозького [2, с. 43]. Поява приватних навчальних закладів істотно вплинуло на зміст і спрямованість освітніх послуг, які вони надавали. Цей заклад освіти називали слов'яно-греко-латинською академією, в якій вивчали «сім вільних мистецтв», філософію та богослов'я.

Після Острозької академії протягом XVII - XVIII ст. на території сучасної України відкрито Києво-Могилянську академію, Львівський університет, до якого входило чотири факультети: юридичний, філософський, медичний та теологічний [5, с. 66].

Варто погодитися з І.М. Парпан, яка висловила думку, що зародження та становлення університетської освіти протягом XVII–XVIII ст. вивело освітні послуги на новий змістовний рівень з подальшим їх ускладненням та спеціалізацією. Також вона зазначає, що суто гуманітарний характер вищої освіти був традиційним, проте суспільство вимагало системи освіти, яка ґрунтувалася на вивченні «семи вільних мистецтв». Хоча загалом, наявна на той час система вищої освіти цілком і повністю задовольняла потреби суспільства і була передовою для тогочасної Західної Європи [6, с. 100-101].

З кінця XVIII століття в українських землях у складі Російської імперії почали утворюватися спеціалізовані навчальні заклади, які надавали освітні послуги з підготовки вузькоспеціалізованих фахівців в умовах розвитку торговельних господарських відносин між державами. Зокрема, лише з останньої чверті XVIII до початку XX століття в Україні діяло більше 20 навчальних закладів, орієнтованих на підготовку моряків для військового та комерційного флоту на Чорному морі [7, с. 250].

На українських територіях у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII ст. рівень освіти українського населення був вкрай низьким і підтримувався лише завдяки церковним школам (переважно за підтримки української греко-католицької церкви). Проте проведена у 1774 р. реформа школи започаткувала впровадження системи державної освіти, результатом якої став розвиток народного шкільництва [1, с. 46].

Провівши дослідження, Б.В. Деревянко робить висновок, що навіть вже на початок XVIII ст. на землях, на яких розташована сучасна Україна, існували навчальні заклади різних типів [1, с. 46]. Це створило підґрунтя для виділення рівнів освіти і, відповідно, рівнів освітніх послуг, конкретизації вимог до якості цих послуг на різних рівнях. Також продовжувала укріплюватися ідея обов'язковості

початкової освіти та пошуку шляхів реалізації цієї ідеї, зокрема й забезпечення безкоштовних освітніх послуг.

Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що риси освітніх послуг як правової категорії набувають більш чіткого виразу завдяки розширенню системи навчальних закладів, спеціалізації освітніх послуг, визначення місця освіти як самостійного напрямку державного регулювання.

Наступний етап становлення освітніх послуг як правової категорії можна пов'язувати з проміжком часу від початку XIX ст. і до 1917 р.

На початку XIX ст. у Російській імперії було утворено Міністерство народної освіти (1802 р.), яке провело систематизацію навчальних закладів, у результаті якої затвердило різні типи шкіл (парафіяльні, повітові, губернські та ін.) та університети. Проміжною ланкою між цими типами закладів залишилися ліцеї. Також Міністерством було затверджено чотири ступені освіти: вищий (університети); середній (гімназії); проміжний (повітові училища) та нижчий (приходські школи) [1, с. 48].

Дослідники звертають увагу, що у цей період було прийнято низку документів для регулювання сфери освіти, навчання здійснювалося відповідно до навчальних планів. У 1819 р. у парафіяльних повітових училищах та в гімназіях було скасовано безоплатність навчання [9]. Також аналіз літератури дозволяє узагальнити, що освітні послуги на всіх ступенях освіти, крім вищого, поряд із державними надавали дяківські школи, послуги в яких були переважно платними; приватні пансіонати, які діяли за програмою закладів середнього ступеня освіти. Також забезпечувалося право на освіту для жінок, при тому, що для дівчат функціонували окремі навчальні заклади і право на вищу освіту було обмежене.

Наслідком реформ початку XIX ст. можна виділити: зорієнтованість освітніх послуг на нижчому рівні на можливість продовження освіти на наступному рівні; загальнодоступність освітніх послуг; право на освіту у чоловіків і жінок; наявність безкоштовних освітніх послуг.

Поряд із цим проведення реформи вищої освіти мало наслідком затвердження у 1804 р. Статуту університетів, проєкт якого запропоновано В.Н. Каразіним. Принциповими положеннями цього Статуту було встановлення університетської автономії, яка і в сучасному вимірі відіграє важливу роль у діяльності закладів вищої освіти, зокрема й щодо видів освітніх послуг, визначення їх змісту, спрямованості, підстав і форм надання. Також реформи Міністерства народної освіти Російської імперії протягом 1802-1804 років стали

передумовою формування сучасної двоступеневої градації наукових ступенів у закладах вищої освіти: магістр (перший науковий ступінь, відповідав сучасному кандидату наук) та доктор наук як найвищий науковий ступінь [1, с. 47]. Така градація наукових ступенів зберіглася у вітчизняній освітній галузі до сьогодні. Однак, вже на той час у більшості країн Європи існувала одноступенева градація наукових ступенів, підходи й принципи якої Україна наразі впроваджує в результаті освітніх реформ сучасності та під впливом євроінтеграційних процесів.

Певної уніфікації освітні послуги на нижчому ступені освіти зазнали після реформи 1864 р., в результаті якої усі типи початкових шкіл оголошувалися загальностановими, перейменовувалися у початкові народні училища та надавали освітні послуги за єдиним навчальним планом і програмою [9]. У цей же час відбулася реформа середньої освіти, наслідки якої також відобразилися на становленні поняття освітніх послуг. У 1864 р. був затверджений Статут гімназій та прогімназій. Попри те, що навчатися у цих закладах могли всі, за освітні послуги потрібно було платити [9].

Завдяки розвитку промисловості і загальному підвищенню рівня економічного розвитку продовжилося відкриття спеціалізованих навчальних закладів, серед них: Харківський технологічний інститут (1884 р.); Київський політехнічний інститут (1898 р.); Катеринославське вище гірниче училище (1899 р.); Київський (1906 р.) і Харківський комерційні інститути, Харківський сільськогосподарський інститут (1915 р.) [2, с. 45].

Загалом, у другій половині XIX ст. було закладено фундаментальні основи комерціалізації процесів надання освітніх послуг для громадян на території сучасної України, проте зберігалися й безкоштовні освітні послуги.

Зростання потреби в дипломованих спеціалістах, яку держава не могла задовольнити в повній мірі, мало результатом появу навчальних закладів, що не фінансувалися державою, – вільні школи, які надавали освітні послуги та матеріально забезпечувалися за рахунок внесків засновників, пожертвувань та внесення плати за навчання студентів.

Науковці розділяють тогочасні недержавні вищі навчальні заклади на неурядові (суспільні) та приватні [1, с. 54]. Ключова різниця в тому, що неурядові заклади створювалися на «ідейній основі» та переслідували виключно просвітницькі цілі, маючи при цьому статус непідприємницьких установ, усі їхні кошти, які надходили від громадських організацій та меценатів, а також як

оплата студентів за навчання. Тоді як приватні вищі навчальні заклади створювалися саме як комерційні організації, оскільки повинні були не тільки фінансово забезпечувати свою власну діяльність, але й давати прибуток власнику, згідно із Законом «Про приватні вищі навчальні заклади, класи та курси Міністерства народної освіти, що не користуються правами урядових навчальних закладів» від 1 липня 1914 року [10, с. 227]. На початку 1917 року було прийнято «Положення про приватні заклади освіти» на основі вищезазначеного Закону, яким фактично було прирівняно правовий статус недержавних та державних ВНЗ, а також чітко визначено порядок створення та функціонування перших [3, 9]. Але в перші роки радянської влади, приватні заклади освіти припинили своє існування.

Характерним для освітніх процесів на території сучасної України у період XIX ст. є посилення державного регулювання й контролю за освітніми процесами. Це є спільною тенденцією як для українських територій у складі Російської імперії, так і земель Східної Галичини, що перебували в складі тогочасної Польщі [11, с. 68]. На освітніх послугах це позначилося набуттям ще однієї риси як правовій категорії, зокрема здійснення державного регулювання освітніх послуг (наприклад, визначення програм навчання та навчальних планів державними органами) та запровадження системи контролю у сфері надання освітніх послуг.

Дослідники зазначають, що на початку XX ст. на територіях України функціонували школи, які можна було поділити на типи: державні, недержавні; платні і безплатні; церковні, світські; чоловічі і жіночі; існували школи-тупики, навчальні плани початкових і середніх шкіл між собою були неузгоджені, право жінок на середню та вищу освіту обмежено [3, 9].

Отже, до початку радянської доби в історії України, істотно урізноманітнився склад суб'єктів надання освітніх послуг: шкільні заклади, заклади вищої освіти, заклади, що готували вузькоспеціалізованих фахівців; ці заклади могли бути державними або не отримували державного фінансування. Змістовне наповнення освітніх послуг залежало від ступеня освіти, виду суб'єкта їх надання, державного регулювання та контролю за освітніми процесами, самі послуги могли бути оплатними або безоплатними.

У розвитку освітніх процесів після утворення УРСР, які вплинули на становлення освітніх послуг як правової категорії, варто виокремити декілька особливостей. Так, у 1920 році, внаслідок реформи вищої освіти всі вищі навчальні заклади було перетворено на інститути народної освіти [2, с. 47].

Вважалося, що радянській державі достатньо мати значну кількість інститутів та технікумів, які готували, переважно, фахівців з технічних спеціальностей. У 1922 році було затверджено Кодекс законів про народну освіту в УРСР, який містив чотири книги і регулював соціальне виховання дітей, професійну і спеціальну народну освіту, політичну просвіту і освіту дорослих [12, с. 3]. Попри те, що у Кодексі не використовувався термін «освітні послуги», ознайомлення з його змістом дозволяє стверджувати, що освітні послуги мали світський характер, безоплатність та обов'язковість навчання на певному ступені освіти.

Зрештою відбулося відновлення університетської освіти. На кінець другої п'ятирічки (1937 рік) в УРСР було сформовано стабільну мережу вищих навчальних закладів, яка нараховувала 123 вищих навчальних заклади, у тому числі 35 індустріально-технічних, 20 сільськогосподарських, 36 педагогічних, 14 медичних та ін. [2, с. 47].

Після об'єднання Західної України з УРСР у 1939 році, вже з січня 1940 року всі школи в західних областях України перейшли на навчальні плани і програми радянської школи, а до березня 1940 року було завершено реорганізацію всієї системи освіти на радянських засадах [13, с. 7].

У післявоєнний період за короткий термін була відновлена освітня галузь, посилено вектор розвитку вищих навчальних закладів [2, с. 47].

На формування освітніх послуг до кінця 1980-тих років у СРСР істотно впливала державна освітня політика, ключовими категоріями якої були якість освіти і якість підготовки фахівців. Також на освітні послуги в колишньому СРСР істотний вплив здійснював економічний зв'язок вищої школи з виробництвом, що знаходив прояв у навчально-науково-виробничих об'єднаннях, які спільно створювали вищі навчальні заклади й підприємства народного господарства на договірних засадах.

Потрібно відзначити, що у нормативно-правових актах радянського періоду термін «освітні послуги» не використовувався, проте вживаними були терміни «освіта», «навчання», «виховання» тощо. Наприклад, у Законі УРСР «Про народну освіту», прийнятому у 1974 р., закріплювалося право громадян на освіту, освітні послуги надавалися на безоплатній основі, загальна середня освіта визнавалася обов'язковою, закріплювався зв'язок освіти з виробництвом [14]. Цим Законом передбачалися заочна та вечірня форми навчання, які впливали на обсяги та способи надання освітніх послуг.

Отже, у радянський період сутність освітніх послуг полягала у вихованні та навчанні, ці послуги

були загальнодоступними і безоплатними на всіх рівнях освіти, надавалися чітко визначеною системою закладів освіти, на зміст цих послуг істотно впливала державна освітня політика, відповідний вид і спрямованість закладу освіти, затверджені навчальні плани і програми.

З часу набуття Україною незалежності Б.В. Деревянко виокремлює два етапи розвитку освітнього законодавства. Першим є етап становлення правового статусу навчальних закладів в умовах «пострадянського» розвитку та формування вітчизняного законодавства у сфері освіти. Дослідник звертає увагу, що у період з 1998 по 2002 рр. прийнято закони, які регламентують відносини у підсистемах вітчизняної освіти. Другим виділено етап переходу вітчизняної сфери освіти до Болонського процесу, який розпочався на рубежі 1999-2000 років під впливом глобалізації освітніх процесів [1, с. 72].

Термін «освітні послуги» з'явився у Законі «Про освіту» 1991 р. [15]. Зі змісту статей 5, 6 та інших цього Закону вбачається можливість поділу освітніх послуг та форми і типи, на основні і додаткові освітні послуги, забезпечення якості послуг через відповідність освітніх програм державним стандартам та іншим вимогам, можливість отримання плати за додаткові освітні послуги.

Отже, на сучасне розуміння поняття освітніх послуг вплинув законотворчий процес цього періоду. Зокрема, прийняття базового Закону України «Про освіту» та низки спеціальних законів у галузі освіти, результатами яких стали: можливість надавати освітні послуги закладами освіти приватної форми власності; розвиток позашкільної освіти; перехід на п'ятиступеневу систему вищої освіти; визнання неформальної освіти; закладення основ для дуальної форми здобуття освіти; закріплення переліку компетентностей, яких набуватимуть учні; встановлення вимог до якості освітніх послуг; закріплення засад академічної мобільності (наприклад, Erasmus+), встановлення умов надання цих послуг та ін.

На сьогоднішній день на законодавчому рівні закріплено види, складники та рівні освіти, форми здобуття освіти, створено підґрунтя для отримання освіти на безоплатній або оплатній основі, надання освітніх послуг різноманітними суб'єктами, що безумовно впливає на становлення поняття освітніх послуг як економічної та правової категорії. І.І. Литвин доходить висновку, що більшість дослідників аналізують освітні послуги саме як економічну категорію, до складу якої входять такі аспекти як виробництво, користування, ціна, якість та ін. [16, с. 11]. Перераховане дозволяє віднести

освітні послуги до одного з результатів господарської діяльності відповідно до ст. 3 ГК України. Певною мірою деякі з цих аспектів враховані у легальному визначенні цих послуг.

Для освітніх послуг як правової категорії родовим виступає поняття «послуги», на що неодноразово звертали увагу дослідники [1, с. 11] та що певною мірою враховано у легальному визначенні цих послуг. Водночас тривалий розвиток відносин з надання освітніх послуг обумовив набуття ними власних рис, як-то: сутність цих послуг – навчання і виховання; різноманітність суб'єктів надання цих послуг; визначеність змісту, переліку, спрямованості, результатів послуг у відповідних законодавством документах; наявність безплатних та оплатних послуг; виділення освітніх послуг окремим напрямом державного регулювання та контролю, які також знайшли певне втілення у законодавчому визначенні цих послуг.

Так, у п. 18 ст. 1 Закону України «Про освіту» від 2017 року закріплено, що освітня послуга – це комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти

очікуваних результатів навчання [17]. Як видно, це визначення має досить узагальнений характер, оскільки у ньому освітні послуги зводяться до комплексу відповідно визначених дій, а суб'єкти освітніх послуг – до суб'єктів освітньої діяльності. Однак це можна пояснити необхідністю максимального охоплення сучасного стану розвитку освітніх послуг та підкреслення їх господарського характеру як результату господарської діяльності.

На підставі проведеного аналізу конкретизовано риси, притаманні освітнім послугам, які сприяли становленню поняття цих послуг як правової категорії. При цьому законодавче визначення освітніх послуг відбиває господарсько-правовий характер цих послуг, враховує їх сучасну багатоманітність та відповідає стану розвитку сфери надання освітніх послуг. Однак, у визначенні освітніх послуг прослідковується їх виключна спрямованість на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання без формалізації останніх, що може перетворити споживача цих послуг на пасивного учасника освітніх відносин. Це питання може стати напрямом подальших досліджень в цій сфері.

Література:

1. Деревянко Б.В. Адміністративно-правове регулювання надання послуг у сфері освіти: монографія. Донецьк: ПП «Видавничий дім «Кальміус», 2012. 528 с.
2. Шаповал Р.В. Становлення та розвиток освіти в Україні. Наше право. 2011. № 1. Ч. 1. С. 43-48.
3. Фіцула М.М. Педагогіка: посібник для студентів вищих педагогічних закладів. К.: Видавничий центр «Академія». 2002. 528 с. URL: https://pidruchniki.com/1150040935083/pedagogika/istoriya_ukrayinskoyi_shkoli_pedagogiki
4. Статут Львівської братської школи 1586 р. Порядок шкільний https://pedagogika.ucoz.ua/load/istorija_pedagogiki/dodatkov_i_materiali/statut_lvivskoji_bratskoji_shkoli_1586_r_porjadok_shkilnij/9-1-0-29
5. Кахнич В. Розвиток правової науки та освіти на юридичному факультеті Львівського університету за часів Австрії та Австро-Угорщини. Вісник Львівського університету. 2010. Вип. 50. С. 66-71.
6. Парпан У.М. Правова природа вищої освіти в Україні: теоретико-правовий вимір: дисер. докт. юрид. наук 12.00.01 Львів. 2018. 473 с. URL: <https://lpnu.ua/research/disscoun/d-3505219/parpan-ulyana-myhaylivna>
7. Чорний О. Діяльність навчальних закладів морського профілю на півдні України в останній чверті XVIII – на початку XX ст.: історіографія проблеми. Наукові записки. 2009. Вип. 12. С. 250-262. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
8. Монаєнко А. Нормативно-правова база розвитку освіти та науки в Україні. Право України. 2007. № 10. С. 76-78.
9. Історія педагогіки. Курс лекцій. К. 2004. 171 с. <http://www.info-library.com.ua/books-text-534.html>
10. Гач О.Б. О правах и правилах частных учебных заведений в дореволюционной России: к истории принятия Закона 1914 года. Вестник Томского государственного педагогического

университета. 2012. № 11. С. 225-227. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-pravah-i-pravilah-chastnyh-uchebnyh-zavedeniy-v-dorevolyutsionnoy-rossii-k-istorii-prinyatiya-zakona-1914-goda/viewer>

11. Яремчук В.Д. Забезпечення прав українців на національну освіту у державах, до складу яких входили етнічні українські землі Галичини, Буковини та Закарпаття (друга пол. XVIII – поч. XX ст.). Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2010. № 1. С. 62-72.

12. Яремчук В.Д. Становлення та розвиток радянської освітньої політики на західноукраїнських землях у 1939-1940 р.р. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2010. № 3. С. 3-12.

13. Яремчук В.Д. Державно-правові проблеми національної політики у галузі освіти в Україні у 20-30-і рр. XX ст. Науковий вісник Львівського держ. ун-ту внутр. справ. 2009. № 1. С. 1-12.

14. Про народну освіту: Закон УРСР від 28 червня 1974 р. Сайт Ліга. Закон. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T742778.html

15. Про освіту: Закон УРСР від 23 травня 1991 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 34. Ст. 451 (втратив чинність).

16. Литвин І.І. Адміністративно-правові відносини у сфері надання освітніх послуг. Автореф. дисер. докт. юрид. наук 12.00.07. Дніпро. 2016. 42 с.

17. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38-39. Ст. 380.